

SARATI ÍRÁSMÓD MAGYAR NYELVHEZ

ÍRTA: AGÓCS HELGA

A Tolkien által kifejlesztett írásrendszerek közül a legismertebb kétségkívül a tengwar, mindenki ismeri a filmből, a könyvekből vagy magvas gondolatokat jobb-rosszabb helyesírással közölni akaró tetoválásokból. A tengwarhoz már több magyar mód is született, de az elődjéhez, a saratihoz az alábbi az első.

Tolkien a tünde nyelvek megalkotásával párhuzamosan saját írásrendszereket is kifejlesztett hozzájuk. Legkorábbi próbálkozásai az 1910-es évek végére tehetőek, ekkor alkotta meg az első tünde írást, amelynek a sarati nevet adta. Az évek folyamán a sarati írásmód több kisebb-nagyobb változtatáson esett át, és nincsen Tolkien által véglegesített változata. Mikor a sarati írást alapul véve a 30-as években megalkotta a jóval ismertebb tengwar írásmódot, a sarati véglegesen háttérbe szorult, azonban a meglévő példaszövegek alapján a sarati teljes értékű, általánosan alkalmazható írásmódnak minősül.

Sarati írással kapcsolatos publikációk a *Parma Eldalamberon* és a *Vinyar Tengwar* folyóiratokban jelentek meg, emellett Måns Björkman *Amanye Tenceli: The Writing Systems of Arda* című oldalán érhető el bővebb anyag a témával kapcsolatban.

Rúmil és az írás

A tünde hagyomány szerint a sarati írás megalkotása Rúmil nevéhez fűződik. Rúmil nolda tünde volt, aki a noldák valinori városában, Tirionban élt és alkotott. Nyelvészként behatóan ismerte és kutatta a tünde nyelvek felépítését és rendszerét, emellett több híres művet is neki tulajdonítanak (pl. *Ainulindalë*, *Valaquenta*). Legnagyobb újítása kétségkívül magának az írásnak a felfedezése volt, és bár munkássága háttérbe szorul Fëanor hírneve mellett, mégis neki köszönhető, hogy Ardán megjelent az írásbeliség. A sarati írást a Fák Éve szerint 1179-ben alkotta meg, és egészen a tengwar megjelenéséig (F. É. 1250) ez volt a quenya lejegyzésére szolgáló egyetlen eszköz.

A sarati írásmód sajátosságai

Az írás elnevezése az írás egy betűjét jelentő quenya *sarat* szó többes száma. A sarati eredetileg a quenya nyelv lejegyzésére lett megalkotva, ám mivel szinte minden létező beszédhangra van sarati írásjel, ezért alkalmazható más nyelvek, így a magyar nyelv leírására is.

A sarati írásrendszerben minden betű egy-egy beszédhangot jelöl. Rúmil a quenya nyelv sajátosságai szerint alkotta meg írásrendszerét, így – mivel a tündék a magánhangzókat nem tekintették önálló, teljes értékű fonémának, csupán a mássalhangzók módosulásának – teljes értékű *sarat* jelek kizárólag mássalhangzókat jelölnek. A magánhangzókat a mássalhangzók mellé írt mellékjelekkel jelöljük. Szintén mellékjelekkel jelölünk bizonyos mássalhangzó-módosulásokat (kettős mássalhangzó, nazalizáció).

A sarati különlegessége, hogy több írásirány is elfogadott. Eredetileg vízszintesen írták (ez esetben a betűket az itt láthatóakhoz képest 90 fokban elforgatva írjuk), a legelterjedtebb változat azonban a függőleges írásirány: az írás fentről lefele halad, és az oszlopok balról jobbra követik egymást. Az alábbiakban ez a változat szerepel.

Mássalhangzók

A tengwarral ellentétben a sarati írásjegyeknek nincs rendszerezett, Tolkien által meghatározott táblázata. Az alábbi táblázat a saját konstrukcióm, amelynek alapját a zöngés-zöngétlen párok adják.

B	ᑭ	D	ᑭ	G	ᑭ	V	ᑭ
P	ᑭ	T	ᑭ	K	ᑭ	F	ᑭ
Z	ᑭ	DZ	ᑭ	DZS	ᑭ	ZS	ᑭ ᑭ*
SZ	ᑭ	C	ᑭ	CS	ᑭ	S	ᑭ ᑭ*
M	ᑭ	R	ᑭ	J	ᑭ	GY	ᑭ
N	ᑭ	L	ᑭ	H	ᑭ	TY	ᑭ
NY	ᑭᑭ*	LY	ᑭ				

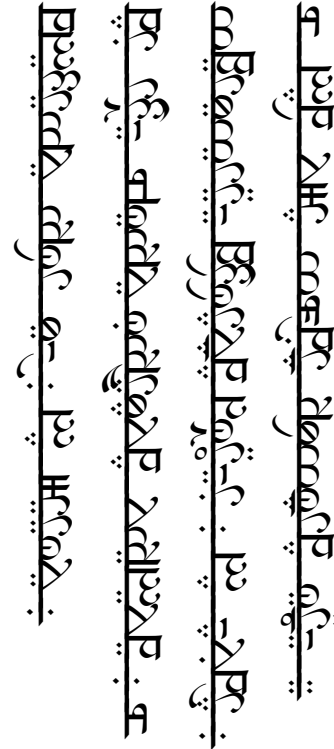
*Ezeknek a betűknek („s”, „zs” és „ny”) két különböző változata van. Ügyeljünk rá, hogy egy szövegen belül ugyanazt a változatot használjuk.

A mássalhangzókat folytonos vonal köti össze. A mássalhangzók a vonal jobb oldalán állnak, míg a magánhangzók a vonaltól balra helyezkednek el. A vonal el is hagyható.

„Kezdetben volt Eru, az Egyetlen, akit tünde nyelven Ilúvatarnak neveznek, s megteremtette gondolatának szülőtteit, az ainukat; s azok Nagy Muzsikát formáltak előtte.”

Magánhangzók

A magánhangzókat a magyar módban az őket követő mássalhangzó mellé, a mássalhangzókat összekötő vonal bal oldalára írjuk. Ha a magánhangzót nem követi mássalhangzó, akkor a magánhangzót egy írásiránnyal párhuzamos támasz mellé írjuk.

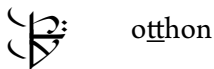
·	˙	·	˘	˘	˚	˚
A	E	I	O	U	Ö	Ü
·	˙	·	˘	˘	˚	˚
Á	É	Í	Ó	Ú	Ő	Ű

támasz

A *d*, *t*, *g* és *k* előtti *n* hangot és a *b*, *p*, *v* és *f* előtti *m* hangot a sarat jobb oldalára írt ᠋ jellel jelöljük:

A kettős mássalhangzót a sarat jobb oldalára írt ᠋ jellel jelöljük:

Írásjelek

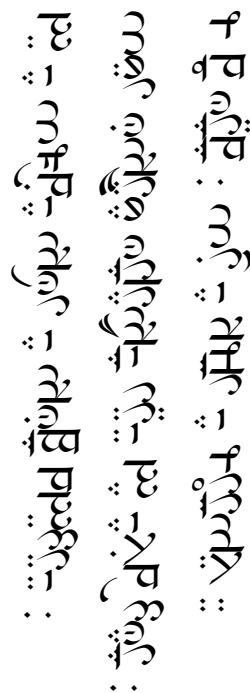
pont ᠋

vessző ᠋

Példák

Az alábbi példamondatok a *Valaquentá*ból (A *szilmarilokból*) származnak. Az első azt a változatot szemlélteti, ahol a mássalhangzókat folytonos vonal köti össze, míg a második a vonal nélküli változatot mutatja be.

„Ez a Muzsika volt a világ kezdete; mert Ilúvatar láthatóvá tette az ainuk dalát, s ők látták, mint a fényt a sötétben.”

(Az előző oldalon bemutatott szövegben a mellékjelek több helyen kicsit el vannak csúszva vagy részben takarják egymást, ez sajnos a betűtípus hibája.)

Kép: Ismeretlen alkotó [Tolkien Gateway]

A magyar mód megalkotása

A magyar mód kialakításánál a legnagyobb problémát az okozta, hogy Tolkien sosem véglegesítette a saratit, és több különböző változat is fennmaradt, amelyekben a betűk jelentős része különbözik. A legteljesebb változat a szinte minden beszédhangot tartalmazó ún. fonetikus változat, amelyben a magyar nyelv hangjai is megvannak. Ésszerű lett volna ezt használni a magyar mód megalkotásához, azonban azt az elvet követtem, hogy az időben később keletkezett változatok felülírják a korábbiakat.

A magyar mód alapját tehát a legkésőbbi változat alkotja, amely azonban nem tartalmazza az összes magyar beszédhangot. Így a magyar mód elsősorban két változat, az alapot adó késői és az azt kiegészítő fonetikus forma keveréke. Ahol a kettő különbözött, ott minden esetben a későbbit vettem alapul. Ez egy betűnél („c”) okozott további gondot, mivel a késői változatban nem szerepel ez a hang, a fonetikus változatban viszont megegyezik a késői változat „cs” betűjével: emiatt kénytelen voltam egy másik betűt választani a „c” hang jelölésére. A magyar változat „c” és „dz” betűi megegyeznek az angol nyelv θ és ð hangjait jelölő betűkkel.

Néhány betűnek egy változaton belül két különböző formája is szerepelt. Mivel ez még a legkésőbbi változatnál is előfordul, ezért itt nem döntöttem önkényesen az egyik vagy a másik mellett, hanem mindkét alakot feltüntettem (ez három

betűt érint: „s”, „zs” és „ny”). Véleményem szerint a két alak egyenértékű egymással, és szabadon felcserélhető.

Szintén problémát jelentett, hogy a legkésőbbi változatot angol nyelvű szövegek képviselik, így a magánhangzók nagy része nem volt megfeleltethető a magyar hangoknak. Ezeknél a fonetikus változatot követve döntöttem.

Források:

Amanye Tenceli [<http://at.mansbjorkman.net/>]:

The Sarati of Rúmil

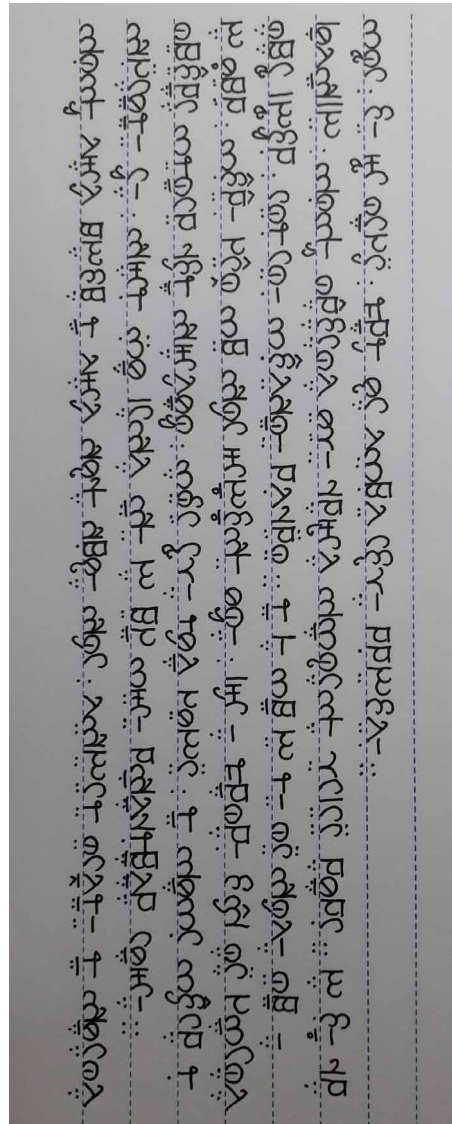
Sarati Valuations

Tolkien Gateway [<http://tolkiengateway.net/>]:

Sarati

Rúmil (elf of Tirion)

A cikkben használt Sarati betűtípusokat (Sarati Eldamar Vertical, Sarati Eldamar RTL Bar, Sarati Eldamar RTL) Måns Björkman készítette.

Ez az idézet A Gyűrűk Urából való. Vajon miről szól?

Kép: Agócs Helga